

¹ *Telegin D.Я.* Каталог наукових друкованих праць. — Луганськ: Шлях, 2000. — С. 5—7.

² *Telegin D.Я.* Дніпро-донецька культура: до історії населення епохи неоліту — раннього металу півдня Східної Європи. — Київ: Наукова думка, 1968.

³ *Telegin D.Я.* Середньостогівська культура епохи міді. — Київ: Наукова думка, 1973.

⁴ *Telegin D.Я.* Мезолітичні пам'ятки України (IX—VI тис. до н. е.). — К., 1982.

⁵ *Telegin D. Dereivka. A Settlement and Cemetery of Copper Age Horse Keepers on the Middle Dnieper // BAR International Series. — Vol. 287. — Oxford, 1986; Telegin D. On the Yamna Culture // Current Anthropology. — Vol.*

28. — # 3. — 1987; Telegin D., Titova E. La zone des steppes // Atlas du Neolithique europeen. — L'Europe orientale. — 1993; Telegin D. Storia e cultura della popolazioni dell' Europa orientale nella fase iniziale dell eta dei metalli // Storia d'Europa. — Vol. II. — Torino, 1994.

⁶ *Anthony D., Telegin D., Brown A. The Origin of Horseback Riding // Scientific American. — Vol. 265. — № 16. — 1991.*

⁷ *Telegin D.Я.* Неолітичні могили мариупольського типу. — К., 1991.

⁸ *Telegin D.Я.* Іллірійські та фракійські гидроніми правобережної України в світлі археологічних досліджень // *Balkanica. — XXIII. — Белград. — 1992.*

ДО ПОРТРЕТА ЄВГЕНА ВАСИЛЬОВИЧА ЧЕРНЕНКА

Ми якось звикли до традиційного вітання: «Як життя?». Є.В. Черненко, відчуваючи деяку його беззмістовність та вульгарність, завжди іронічно відповідає: «Минає!»

Дійсно, життя минає. Здається, зовсім недавно відзначали 65-річний ювілей Євгена Васильовича, в журналі «Археологія» надрукували відповідний урочистий текст, випили — а ось уже 70. Цікаво, що за «кистекший період» ювіляр не змінився ні фізично, ні морально. Тому тих, хто цікавиться біографією Є.В. Черненка або його послужним списком, відсилаю до офіційної статті в № 3 журналу за 1999 р. Вона цілком підходить до теперішньої події, із заміною ювілейної дати. Ми ж, привітавши ювіляра, поговоримо неформально, але все ж таки керуючись головними положеннями згаданої статті, певним чином коментуючи їх.

Науковий шлях Євгена Васильовича є просто хрестоматійним прикладом кар'єри (у позитивному розумінні цього слова) археолога. Головне в ній, як неодноразово казав мені ювіляр, — займатися наукою, а не діями, які Черненко визначає словом, знайомим усім чоловікам. Керуючись цим принципом, Є.В. став тим, ким став, — всесвітньовідомим ученим, широко знаним вузьким фахівцем з озброєння та військової справи кочовиків ранньої залізної доби.

Вузький фахівець — не недолік ученого, як чомусь іноді вважають. Герой улюблено-

го Черненком письменника О. Куваєва визначив це так: «Лезвие скальпеля и острие иглы тоже узки. Расчлняют и соединяют — вот благородная задача узкого специалиста». Ще невідомо (а втім, мені якраз добре відомо), що є дійсно завданням археолога: бути знавцем усього потроху чи досконально знати тільки свій предмет. І найкращим доказом високої собівартості вузького фахівця є те, що саме до нього у разі потреби «енциклопедисти» йдуть із запитаннями: «Євгене Васильовичу, а що це за меч ми знайшли? Це скіфський? А як датується? А чому саме V століттям?» Така експлуатація інтелекту — найкраща винагорода науковцеві за його працю, і я жодного разу не чув, щоб Черненко відмовив будь-кому в консультації чи пораді, бодай би це був його колега — вузький фахівець у іншій галузі, студент або військовий.

До речі, про військових. За роки незалежності в українському війську народилося позитивне тяжіння до знань військової історії (Є.В. у своєму стилі зараз би наголосив: «Просто — до знань»). Зрозуміло, що першим об'єктом військових істориків стали скіфи (до моїх сарматів вони, ймовірно, ще не дійшли у своїх пошуках), і також зрозуміло, що головним консультантом, науковим керівником тощо став Є.В. То до всіх його численних регалій (доктор історичних наук, професор, член-кореспондент Німецького археологічного інституту, член ученої ради та

Є.В. Черненко

спеціалізованої ради Інституту археології, член редколегії журналу «Археологія» тощо) тепер можна додати, як у кіно, «військовий консультант».

Там, у ювілейній статті, далі йдеться про польову роботу Є.В. Усе вірно. Був начальником (і нині керує українсько-німецькою експедицією на Більському городищі), заступником начальника і таке інше. Але ж яким начальником! Пригадую Краснознаменську експедицію початку 70-х минулого століття (Господи, як звучить! — дійсно, життя минає). Кургани курганами, вони в степу, а після спекотного дня напруженої праці на нас чекали затишні будиночки пансіонату на березі моря, триразове харчування (головний принцип Є.В. — «накормить солдат горячий пищей», усе за статутом) та, продовжуючи військові алузії, вільний час. Хто і як його реалізує, начальник демократично не контролював, але вранці не вийти на роботу було просто соромно. Це щодо педагогічних здібностей Є.В.

Взагалі як учень Черненка я хотів би зупинитися саме на цьому боці його натури. Не можна сказати, що він належить до тих наукових керівників, що наставляють кожен крок та кожне слово своїх підопічних або з ревностями відслідковують обов'язковий збіг думки учня з власною. Ще коли я просив його стати науковим керівником моєї кандидатської, він, погодившись, одразу попередив, що працювати за мене і на мене не буде, і виклав головну, на його погляд, вимогу до наукового керівника — не заважати. Тепер я розумію, що навчання почалося з цієї фрази, оскільки нині і сам словідаю цей принцип.

Головне ж, чого навчає Черненко, — думати (це зовсім не іманентно і не так легко, як помилково вважають ті, хто цього не вміє) та викладати свої думки на папері (що ще складніше). На жаль, мушу констатувати, що мова більшості наших наукових праць далека від пушкінської або, якщо хочете, ростовцевської. І недарма лєвова частка зауважень

Є.В. під час обговорення робіт стосується саме їхніх стилю та мови. Цьому не навчають в університеті та не вимагають першочергово на обговореннях — мовляв, пише, як може. Черненко так не вважає, навпаки, він каже — якщо не може, нехай не пише. Тут його позиція збігається з думкою «золотого пера» нашої науки, покійного професора П.І. Карішковського: «Каждый, кто хоть однажды осмелился письменно изложить свои мысли, сподобился вечности».

Пригадую, як Є.В. навчив мене одному з головних прийомів викладення — обирати назву роботи. Одразу зазначу, що назва, на думку вчителя, має бути передусім якнайкоротшою. Це щодо форми, про зміст я не кажу — зрозуміло, що він має точно відбивати головну ідею роботи. Отже, написав я одну зі своїх перших статей та назвав її дуже, як мені здалося, науково: «К вопросу об одном из типов сарматского пояса». Приніс свій «добробок» Є.В. Далі відбувся приблизно такий діалог:

Є.В. — Щось довгенько... А як на тебе, є в науці таке питання, про типи сарматського поясу?

Авт. (розгублено). — Здається, ні.

Є.В. — От і добре, тоді «к вопросу» знімаємо. Тепер так: «Об одном из типов». А їх багато?

Авт. (все ніяковіє та ніяковіє). — Та, мабуть, ні... точно невідомо.

Є.В. — Ну, й до чого «один из»? Хай буде «О сарматских поясах», ти ж про них саме й пишеш.

Авт. (ображено). — То давайте викинемо й пояси, хай буде просто «О».

Є.В. (замріяно). — Це було б ідеально, але не зрозуміють.

Відтоді я не просто пишу, а безліч разів перечитую, як саме написав, що й раджу своїм молодим колегам. І ще, з дозволу ювіляра (бо ця стаття присвячена все ж таки йому), хотів би навести для них рядки К. Паустовського про те, як цю проблему вирішував великий шанувальник СЛОВА Ісак Бабель: «Прежде всего я выбрасываю из фразы все лишние слова. Нужен острый глаз, потому что язык ловко прячет свой мусор, повторения, синонимы, просто бессмыслицы и все время как будто старается нас перехитрить».

Відомий археолог, засновник пітерської школи хронологів та далеко не однозначна постать у нашій науці Л.С. Клейн нещодавно надрукував в одній із книжок поважного журналу «Stratum Plus» такі собі «Заповіді учасникам археологического семинара Л.С. Клейна», серед яких є цікавий розділ «Как писать ясно (двадцать правил хорошего стиля)». Ці положення цілком вірні та придатні, хоча й супроводжуються дещо претензійним підзаголовком «Годы чеканки 1964—1995» (мовляв, скрижали, не більше не менше. Ну що ж, маестрові можна, проте він сам слушно рекомендує в одному з пунктів: «Не надо, чтобы сквозь текст проглядывали пальцы, сплошь

унизанні перстнями». Та я не про те). Черненко теж міг би «викарбувати» не гірші поради, і чому він це досі не зробив — не знаю. Може, тому, що вважає вміння писати неодмінною якістю археолога, без якої нема чого й починати займатися наукою. Він ніколи не говорив мені, чи приємно йому, коли колеги схвалюють мій стиль (таке іноді трапляється). Сподіваюся — так, і нехай це буде хоч часткою моєї подяки вчителю.

Школа Є.В. Черненка — передусім у тому, щоб навчити молодого науковця з повагою ставитися до розуму та до тих, у кого він є. Велими толерантний у людських взаєминах, він принципний та, коли треба, безжалюгідний до наукової роботи, що не витримує критики. Зрозуміло, що форма цієї критики різна: від щадного режиму для початківців до аргумен-

товано нищівних зауважень опонентам свого рангу. Є.В. взагалі справляє враження веселого доброго сибарита, котрий усім задоволений та всіх любить, але мені він довіряв точні і вбивчі характеристики наукового рівня того чи іншого «вченого». Не буду їх наводити, скажу лише, що в лавах учасників «Битви с дураками», яку оспівав Андрій Макаревич, Черненко завжди в перших шеренгах.

Для звичайної людини 70 років — це багато. Для вченого — замало. Оскільки завжди є плани, завжди є що сказати і що досліджувати. Хай вистачить Вчителю часу на здійснення всіх його задумів!

Від імені та за дорученням
друзів, колег, учнів
та від себе особисто

О.В. Симоненко

ПОДВИЖНИЦЬКЕ СЛУЖІННЯ НАЦІОНАЛЬНІЙ ІДЕЇ

1 квітня 2004 р. на урочистому зібранні громадськості України, що відбулося в Київському будинку вчителя, Ларисі Іванівні Крушельницькій, доктору історичних наук, професору, почесному директору Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України була вручена премія імені Олени

© І.М. ШАРАФУТДІНОВА, 2004

Теліги «за подвижницьке служіння Україні на ниві науки і культури і особливу цивільну відвагу і високоталановиту книгу «Рубали ліс... (Спогади галичанки)». Лариса Іванівна стала четвертим лауреатом цієї почесної премії, з якою її щиро вітали члени Комітету фундаторів Микола Плав'юк, Анатолій Матвієнко, Віталій Корж, а також попередні лауреатки — уславлена поетеса Ліна Костенко, відомий критик і літературознавець Михайлина Кошубинська, громадська діячка Ніна Марченко. З цією почесною нагородою щиро вітають Ларису Іванівну співробітники і дирекція Інституту археології НАН України, а також редколегія журналу «Археологія».

Археологи добре знають і цінують Ларису Іванівну як авторитетного фахівця, відомого й шанованого не тільки в Україні, а й далеко за її межами. За 40 років праці нею відкрита і досліджена величезна кількість археологічних пам'яток у Львівській, Івано-Франківській, Тернопільській, Чернівецькій та інших областях, які уточнили культурно-етнічну карту Східно-карпатського регіону доби бронзи та початку доби заліза, у тому числі досліджені широкими площами багаточарові поселення — Бовнів, Лагодів, Непоротівська група пам'яток, Черепнин, Звенигород, могильник кінця бронзової доби у Сопоті, солеварні центри Лоево, Текуча та багато інших пам'яток.

Лариса Іванівна Крушельницька — автор понад 150 наукових праць, до того ж з влас-